

Prawo europejskie wobec mowy nienawiści i przestępstw z uprzedzeń

Dnia 9.12.2021 r. Komisja Europejska przyjęła Komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady, zatytułowany „Bardziej inkluzywna i bezpieczna Europa: rozszerzenie wykazu przestępstw UE o nawoływanie do nienawiści i przestępstwa z nienawiści” (COM/2021/777 final). Zawiera on inicjatywę uzupełnienia wykazu dziedzin przestępczości, zawartego w art. 83 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47), w którym Parlament Europejski i Rada mogą ustanowić normy minimalne odnoszące się do określania przestępstw oraz kar, mające zastosowanie we wszystkich państwach członkowskich UE. W ten sposób do debaty prowadzonej na forum europejskim, w warunkach postępującego rozwoju technologicznego, zwłaszcza w zakresie usług cyfrowych, wykorzystywania mediów społecznościowych do nienawistnej propagandy oraz szerzenia fake news i innych form dezinformacji, powróciło pytanie o to, czy, a jeżeli tak – w jaki sposób – Unia Europejska powinna odpowiedzieć na ten zmieniający się krajobraz polityczno-społeczny.

Równoległe z tymi zmianami postępował rozwój badań, zwłaszcza w obszarze nauk społecznych, nad przestępstwami z nienawiści. W ich wyniku nie tylko na nowo określono katalog cech definiujących grupy szczególnie narażone na dyskryminację (zatem także na pokrzywdzenie w sensie prawnokarnym), dodając do historycznie obecnych od stuleci zjawisk, np. antysemityzmu, kategorie nowe, np. transfobię i aporofobię. Podejmowano także zagadnienia definicyjne, wskazując na większą dokładność, więc i adekwatność sformułowania „przestępstwa z uprzedzeń”. Badania nad uprzedzeniami stanowią zresztą jedno z podstawowych źródeł rozwoju wiedzy oddziałującej również na nauki prawne.

Wagi przestępstw z uprzedzeń, mierzonej ich jednostkową i społeczną (ponadindywidualną) szkodliwością, nie można przeszacować. Jej miarą są wyniki psychologicznych, wiktymologicznych, socjologicznych i kryminalno-politycznych badań wpływu pokrzywdzenia przestępstwem z uprzedzeń na konkretną osobę, na grupę społeczną definiowaną według określonej cechy, wreszcie – na całe społeczeństwo. Wpływ ten jest spotęgowany przez masowe informowanie o takich zdarzeniach w przestrzeni cyfrowej. Co istotne, pokrzywdzenie obejmuje nie tylko osoby należące do dyskryminowanych grup, lecz także działające na ich rzecz (tzw. pokrzywdzenie przez asocjacje) oraz jednostki, które – błędnie – są przez sprawców uznawane za członków grup (tzw. pokrzywdzenie przez asumpcję).

Ten kontekst uzasadnia pogłębiony namysł nad prawnymi aspektami mowy nienawiści i przestępstw z uprzedzeń, w szczególności regulacjami prawa europejskiego. Miejscem takiego namysłu jest niniejszy monotematyczny numer naszego czasopisma.

Cykl artykułów otwiera opracowanie A. Grzelak poświęcone zagadnieniom przesłanek, procedury i merytorycznej zasadności objęcia przestępstw z nienawiści zakresem harmonizacji prawa karnego Unii Europejskiej, polegającej na rozszerzeniu katalogu przestępstw zawartego w art. 83 ust. 1 TFUE. Kolejny artykuł, autorstwa K. Sekowskiej-Kozłowskiej i Z. Kowalskiej, podejmuje zagadnienie seksistowskiej mowy nienawiści, prezentując ją w perspektywie międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka oraz prawa unijnego jako formę przemocy wobec kobiet. Kolejne dwa opracowania, w istotnej mierze oparte na orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, poddają analizie zakres ochrony grup wrażliwych przed nienawiścią i dyskryminacją antysemicką i antyromską (artykuł A. Gliszczyńskiej-Grabias) oraz homofobiczną, tj. motywowaną orientacją seksualną (autorstwa D. Czerniak). Opracowania te podkreślają rolę pozytywnych obowiązków państwa w zapewnieniu pokrzywdzonym odpowiedniej reakcji kamomaterialnej i procesowej. Tekst D. Bychawskiej-Siniarskiej z kolei koncentruje się nie na aspektach treściowych, ale formie wypowiedzi, tj. aktach mowy w Internecie z perspektywy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Analizie dogmatycznej znamienia „nawoływania do nienawiści” obecnego w przepisie art. 256 § 1 Kodeksu karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 383), uwzględniającej perspektywę historyczną, prawnomiędzynarodową oraz unijną, jest poświęcone opracowanie M. Woińskiego. Cykl opracowań zamyka artykuł M. Młynarczyka poświęcony założeniom, regulacjom oraz praktycznym konsekwencjom wytycznych Prokuratora Generalnego z 5.03.2025 r. w sprawie prowadzenia postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami.

Rada Naukowa i Kolegium Redakcyjne EPS składają podziękowania Pani dr hab. Aleksandrze Gliszczyńskiej-Grabias, prof. w Instytucie Nauk Prawnych PAN, i Panu dr. Mateuszowi Woińskiemu z Akademii Leona Koźmińskiego za inicjatywę publikacji przedkładanego cyklu artykułów w naszym czasopiśmie i zgromadzenie grupy wytrawnych autorów.

Profesor Stanisław Biernat
Redaktor Naczelny „EPS”

European Law with respect to Hate Speech and Bias Crime

On 9 December 2021, the European Commission adopted the Communication to the European Parliament and the Council titled “A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime” (COM/2021/777 final). It contains an initiative to extend the list of crime areas in Article 83(1) of the Treaty on the functioning of the European Union (consolidated text: OJ C 202, 7.6.2016, p. 47), in which the European Parliament and the Council may establish minimum rules concerning the definition of criminal offences and sanctions applicable in all EU Member States. In this way, in the context of progressing technological development, especially in the area of digital services, the use of social media to promote hateful propaganda and disseminate fake news and other forms of misinformation, the question of whether and, if so, how the European Union should respond to this changing political and social landscape has returned to the debate at the European level.

Together with these changes, research on hate crime has been developing, especially in the area of social sciences. As a result, the catalogue of characteristics defining groups especially vulnerable to discrimination (and thus to harm within the meaning of criminal law) has been reviewed, adding new categories, e.g. transphobia and aporophobia, to phenomena known for centuries, such as anti-Semitism. Definitional issues have also been addressed, indicating greater precision, and therefore adequacy, of the “bias crime” notion. Research on bias is, in fact, one of the primary sources of knowledge development that also has an impact on law studies.

It is impossible to overestimate the weight of bias crimes, measured by their individual and social (supra-individual) harmfulness. It is assessed by the results of psychological, victimological, sociological, as well as criminal and political analyses of the impact of bias crime on an individual, on a social group defined by reference to a particular characteristic, and ultimately – on the entire society. This impact is exacerbated by the mass spread of information on such events in the digital space. What is more, not only people belonging to discriminated groups are harmed, but also those acting on their behalf (so-called harm by association) and individuals who are incorrectly considered by perpetrators to be members of groups (so-called harm by assumption).

This context justifies thorough consideration of the legal aspects of hate speech and bias crime, in particular provisions of European law. This monothematic issue of our journal offers space for such considerations.

The series of articles begins with A. Grzelak’s article on grounds, procedure and substantive justification for including hate crime within the harmonisation of EU criminal law, by extending the list of areas of crime in Article 83(1) TFEU. The next article, authored by K. Sekowska-Kozłowska and Z. Kowalska, addresses the issue of sexist hate speech presenting it as a form of violence against women in the light of international standards of human rights protection and EU law. The next two articles, based mainly on judgments of the European Court of Human Rights, analyse the scope of protection of vulnerable groups against anti-Semitic and anti-Roma hatred and discrimination (article by A. Gliszczyńska-Grabias) and homophobic hatred and discrimination, namely hatred and discrimination motivated by sexual orientation (article by D. Czerniak). These articles highlight the role of the state’s positive obligations in ensuring appropriate criminal and procedural response to harmed persons. The article by D. Bychawska-Siniarska, in turn, focuses not on content, but on the form of expression, i.e. speech on the Internet in the light of judgments of the European Court of Human Rights. The article authored by M. Woiński refers to the dogmatic analysis of features of “incitement to hatred” included in Article 256 § 1 of the Criminal Code (Journal of Laws of 2025, item 383), taking into account the historical, international law and EU law perspective. The series of articles is closed by M. Młynarczyk’s article on the assumptions, regulations and practical consequences of guidelines of the Prosecutor General of 5 March 2025 on proceedings in bias crimes.

The Scientific Council and Editorial Board of EPS would like to express their gratitude to dr hab. Aleksandra Gliszczyńska-Grabias, professor at the Institute of Law Studies, Polish Academy of Sciences, and dr Mateusz Woiński from Koźmiński University for the initiative to publish the aforementioned series of articles in our journal and for bringing together a group of experienced authors.

Professor Stanisław Biernat
‘EPS’ Editor-in-Chief